

УДК 291.3: 264-15

о. Василь Рак*Івано-Франківський богословський
університет імені св. Івана Золотоустого***ОЛИВОПОМАЗАННЯ: НА ШЛЯХУ ДО ЛІТУРГІЙНО-
БОГОСЛОВСЬКОГО СИНТЕЗУ**

У статті висвітлено літургійно-богословський розвиток чинопослідування Оливопомазання в період від Замойського Собору 1720 р. до часу літургійних реформ Митрополита Андрея Шептицького в першій половині ХХ ст. Це є подвійний процес формування таїнства Оливопомазання у двох напрямках між індивідуалістично-юридичним та еклезіально-містагогійним світоглядом. В результаті було досягнуто синтезу у літургійних компромісів ЛЬВ-925 та РИМ-945. Стаття приближується до характеристики реформ УГКЦ, які відбувалися в умовах її культурно-релігійного положення між Сходом і Заходом.

***Ключові слова:** Оливопомазання, Євхологійон, Требник, містагогійне розуміння, Замойський синод, Митрополит Андрей Шептицький.*

Вступ. Пройшло дев'яносто років із часу видання Требника ЛЬВ-925/26. А 2016 рік об'єднав католиків усього світу навколо відзначення ювілейного Року Божого милосердя. На тлі подібних співставлень видається зручним звернутися в контексті ЛЬВ-925/26 до одного із його семи таїнств, котре є виявом Божого милосердя – Оливопомазання. Для цього хочемо на основі передісторії літургійного розвитку в УГКЦ показати, наскільки це таїнство користувалося своїм автентичним містагогійним статусом. Хворий потребує одужання, але те, що йому найбільше недостає – присутності іншого, відчуття, що не є сам, що з ним – його родина, його Церква. Символом останньої, починаючи від найдревніших ще рукописних євхологійних джерел, були сім священиків. Слідували сім помазань, як семикратне висловлення Божого милосердя [20]. Проте подібний містагогійний зміст в певному часі перестав розумітися. Щось інше заявило себе головнішим. Зовнішні культурно-ментальні та богословсько-літургійні впливи не завжди сприймали рідного благочестя. З початком ХХ ст. в УГКЦ під проводом Митрополита Андрея Шептицького розпочалися літургійно-реставраційні процеси, зокрема, в поверненні до оригінального містагогійного розуміння таїнства Оливопомазання. Звертаємо увагу на *розуміння*, *перцепцію*, *сприйняття*, а не на *обряд* і не на його *чистку*. Адже кожен обряд залишається умовним та може набувати різних самобутніх виражень і форм. А от містагогійно-сакраментальне розуміння таїнств Церкви є, або його немає.

1. Оливопомазання після 1720 р.

Початок третього періоду у розвитку «рутенських» Євхологійонів, датований А. Raes, співпадає із роком Замойського Синоду 1720 р., що позначив «à seux qui pousent plus loin la latinisation commencée par Moghila»

[33, р. 379]. Замойський Синод, як думає А. Хойнацкий, мав би розпорядитися увести поправки в літургійні книги, щоби відрізнити греко-католицьке богослужіння від православного, а тому заборонити духовенству користуватися будь-якими православними літургійними виданнями [24, с. 582-587].

P. de Meester не є згідний, що «*usanze particolari e accorciamenti nei diversi rami del rito bizantino*» треба судити, як про «латинізацію». Розглянувши «рутенську» традицію після 1720 р., він відразу повертається в часі назад, щоби показати «*accorciamenti praticati nei secoli XV e XVI*», які мали місце в літургійно-обрядовій традиції, як у Греції, так і на слов'янському сході [28, р. 209-215]. Тому, на його думку, отці Замойського Синоду не безпідставно висловлюють бажання складання скороченого чинопослідування. P. de Meester не тільки позитивно дивиться на остаточну апробацію Синодом у Львові 1891 р. скороченого чину Оливопомазання - «*l'amministrazione ordinaria*», але й подає свої пропозиції до нього [28, р. 223-226].

Про те, що зміни в літургійній традиції відбулися, годі дискутувати. Про це можна виразно дізнатися із різних джерел [23, с. 79-102]¹. Неминучі зміни не могли обминути також і чину Оливопомазання. Вони мали свою еволюцію, на що ми хочемо звернути подальшу увагу.

Требники, що почали *схоластичну адаптацію* Оливопомазання, були видані згідно директив 1737 р. митрополита Атанасія Шептицького. Це є ціла група гомологічних требників із Супрасля, Унева, Почаєва. Розглянемо тут два представника із цієї групи – виданий в Супраслі 1736 р. (СУПР-736) [2] та інший в Почаєві 1741 р. (ПОЧ-741) [4]. Тут з'являється нова унійна редакція скороченого чину Оливопомазання, а звичайні повні чини семи пресвітерів подаються по-іншому. Поглянемо на ці чинопослідування зблизька (див. мал. 1 – це є ілюстрація до цих двох Требників).

Стає нетиповим те, як СУПР-736 викладає послідовність та називає чини Оливопомазання. На першому місці Требник подає новий по своїй структурі скорочений Чинъ ѡстѣтнѣго въ тѣжкоѣ бо́лныхъ нѣмоци Ѣлеопомазанїѣ [2, с. 91-103]. Далі іде Чинъ поѣщѣнїѣ бо́лныхъ, прї нїсходѣ дшїи, і щойно після нього – звичайний чин семи пресвітерів Чинъ Ѣлеощїенїѣ. Пѣвѣемый ѿ седмї Ісрїей, въ стѣый Великій Четвѣртокъ, къ помазанїю Бо́лныхъ [2, с. 113-153] (див. мал. 2).

Цікавою та зовсім незвичайною є ідея повного семеричного чину. У назві та в початкових заувагах виразно зазначається, що він має співатися тільки у Великий четвер. Суворо заборонено проводити його в інші дні.

¹ Митрополит А. Шептицький бачить проблему в тому, що в пізніших часах унія «збилася із істинного шляху, пішла на службу польської політики». Це далеко не означає, що унійна Церква втратила свою початкову ідею святої єдності. Її треба очистити від пізніших не автентичних нашарувань та направити в добре русло (див. лист Митрополита до єпископа Волинського і Житомирського Антонія Храповицького [21, с. 77-78], та інші листи із цієї серії).

Чому? Виявляється, що повний чин служиться виключно для посвячення елею, а помазування хворих зовсім не передбачається. *Великочетверговий* елеї має використовуватися цілий рік для хворих, причому священник має *вѣтхій сожесті, а новый осващити*. Для упорядника є дуже важливим, щоби у випадку присутності більшої кількості священників, кожен із них збудив правильне намірення для освячення елею. Таку традицію Оливопомазання *без помазання* мали би скопіювати наступні супрасльські Требники 1760 р. і 1766 р. [33, р. 380-381].

Зміни по-своєму торкнулися і повного чину ПОЧ-741 [4, л. 53-78]. В першому ж реченні вступних зауваг наголошується, що *извѣстнѡ вѣди, ѿкѡ Таїна Блєвѣщенїа болнымъ тѡчїю ѿ блїзкимъ смѣрты вѣдѡцимъ, а не здравымъ (ѿще ѿ вѣлми старее вѣдѡтѡ) подвѣтѡмъ ѿматѡ*. Требник виразно застерігає, «коли не тільки один ієрей, але їх було більше для звершення цього Таїнства, щоби не сміли усі разом помазувати хворого, а тільки один із них «начальсвуяй» нехай вкінці зробить помазування та скаже формулу (лист 53). Логіка послідовна – для важності таїнства потрібно тільки одного служителя-міністра, а не сімох, як це було раніше. Цій самій меті служить інша новизна ПОЧ-741, як і попереднього СУПР-736, – перенесення молитви освячення елею «Господи, милостію і щедротами» із другої частини в третю замість звичайної молитви першого Євангелія «Безначальний, вічний». Таким чином усувається давній закид про існування в чинопослідуванні двох освячень. Саме помазування робиться не стручком, а великим пальцем. Післявідпустова рубрика застерігає, щоби елеєм для освячення було «древяне масло», а будь-який «сок». Останнє є наступною типовою схоластичною проблемою щодо *materia remota*.

Повні чини СУПР-736, ПОЧ-741 [2; 4] слідує наступній структурі:

- початок звичайний, Пс. 50;
- після канону «Моря черемную» опускаються усі молитви із кінця першої частини;
- із другої частини залишилися тільки Велика ектенія та тропар до св. Якова;
- молитва освячення «Господи, милостію і щедротами» слідує після серії читань першого ієрея;
- серія семи читань;
- в ПОЧ-741 після сьомої серії предстоятель із молитвою «Отче святий» помазує хворого: очі, вуха, ніздрі, уста, руки, груди, ноги; натомість СУПР-736 помазування не допускає взагалі;
- обминається молитва із св. Євангелієм, слідує тропар до безсрібників та богородичний, відпуст.

Скорочені чини СУПР-736, ПОЧ-741 мають між собою деякі відмінності.

СУПР-736 (скорочений) [2]:

- у вступних заувагах акцентовано, щоби був хліб для обтирання і вода для обмивання рук; окроплення свяченою водою, цілування хреста хворим;

- Сповідь, якщо бажає хворий, настанова;

- початок звичайний, Пс. 50;

- три тропарі за хворих; в небезпеці смерті священник опускає ці тропарі, благословить, читає коротку молитву екзорцизму; помазує великим пальцем, вимовляючи «форму елеопамазаня»;

- одна серія читань – текст подано повністю (Як. зач. 57; Ів. зач. 4);

- молитва за хворого;

- молитва освячення;

- початок звичайний, тропарі на всяке прошення, ектенія і відпуст.

ПОЧ-741 (скорочений) [4]:

- у вступних заувагах акцентовано, щоби священник ішов до хворого без зволікань; одягання, окроплення свяченою водою, цілування хреста хворим;

- Сповідь, якщо бажає хворий, настанова;

- початок звичайний, Пс. 50;

- три тропарі за хворих;

- одна серія читань: Прокімен, Апостол, Євангеліє (Як. зач. 57; Ів. зач. 4);

- освячення «Господи, милостію і щедротами»;

- помазання важкохворого, благословить великим пальцем;

- початок звичайний, тропарі на всяке прошення, ектенія і відпуст.

Отож, назви чинів та їх порядок говорить про зміни в богословських акцентах – Оливопомазання розглядається в першу чергу не як таїнство хворих, а таїнство для помираючих. З огляду на його термінальне призначення, його неможливо служити за повним чином, а за скороченим уставом¹.

Наступні видання унійних Требників здебільше повторюють ПОЧ-741, та в дусі Замойського собору 1720 р. в той чи інший спосіб вносять свої нововведення. Так, у двох Требниках із *директивної групи*, виданих в Уневі 1739 р. та 1744 р., видавець так само зосередив увагу на таких двох заувагах: по-перше, таїнство подається тільки важко хворим та близьким до смерті, по-друге, звершителем таїнства є тільки один із усіх семи священників. Не говориться про пшеницю, про сім свічок, немає доливання до елея вина чи води. Для схоластики все це виглядає на обрядові акциденти, які можна опустити. В ідентичних собі УНІ-739 та УНІ-744 усе по структурі та рубриках є так само [3], як і в ПОЧ-741 [4]. В випадку близької смерті можна звести обряд тільки до молитви освячення та формули. В цих Требниках, як і в супрасльських та почаївському, немає жодних вказівок на те, що потрібно доповнювати обряд у разі вилікування хворого, як це було в КИІ-646 [33, р. 380-381].

¹ На думку Г. Лончини, замойські Отці думали і переживали за тим, щоби в небезпеці смерті через довгі молитви та читання повного чину вірні не були позбавлені благодаті таїнства. Із їхнього рішення було поручено скласти нову коротшу службу [19, с. 134].

По-своєму аплікуються директиви А. Шептицького в послідуючому почаївському Требнику 1771 р. [33, р. 381-382]. Тут міститься двозначна рубрика щодо способу Оливопомазання. Там, де є звичай, «а у нас такого звичаю немає», як каже цей Требник, то можуть помазувати сім священників. Требник посилається на рішення Синоду в Замості 1720 р., та на Ритуал Папи Венедикта XIV [33, р. 382]¹.

Перемишльський Требник ПЕР-876 при повному обряді Оливопомазання слідує лінію супрасльських требників із молитвою освячення після 1-го Євангелія та без молитви із Євангелієм над головою хворого [8]. В лоні схоластичної богослов'ї стає зрозумілим, що молитва із Євангелієм тратить своє колишнє розгрішальне значення. Натомість скорочений чин тут повністю узгіднюється із Требниками Унева та Почаєва.

Обряди у ЛЬВ-761 Лева Шептицького [5] та ЛЬВ-873 Йосифа Сембратовича [7] є практично ідентичні. У вступних заувагах наводяться типові унійні приписи щодо служителя та суб'єкта таїнства. Якщо і будуть присутніми більше священників, то тільки один із них *началствѣхъ ѿ ієрей при концѣ ѿ помазаніе ѿсполнѣти ѿ Формѣ глаголати ѿматѣ* (лист 133). Требники чітко вирізняють три способи чинопослідування Оливопомазання: повне, скорочене та в небезпеці смерті. Повна форма, щоправда, є набагато ширша ніж у попередніх унійних. Тут більше є наведено другу частину посвячення елею, хоча подано тільки один тропар до св. Якова. Молитва помазання є та сама, що в КИЇ-646 [1] та наводиться один раз після останньої сьомої серії. Після помазання повертаються на своє місце звичні частини: молитва із Євангелієм, тропар і богородичний, ектенія та відпуст. В ЛЬВ-761 додатково наводиться чин примирення каятника та благословення священників [5] – той самий, що і в КИЇ-646. Вкінці повної форми Оливопомазання слідує на цілу сторінку могилянське *слово наказательное къ болномѣ*. Натомість, скорочений чин ЛЬВ-761 та ЛЬВ-873 є такий самий як і в ПОЧ-741. Третя форма чинопослідування Святого Елею є тоді, *когда же болномѣ оуже смерть надстоитѣ, ѿ несть время преднаписаннѣхъ ѿбрѣды (ѿще ѿ кратѣхъ) совершити* [5; 7]. В такому випадку священник має зробити освячення елею із молитвою «Господи, милостію і щедротами» та помазати помираючого *глаголюще пренаписаннѣю формѣ*.

Побажання отців Замойського Синоду щодо реформування чинопослідування Оливопомазання, як говорить Р. De Meester, завершив Львівський синод 1891 р. Він визнає загально поширений звичай скороченого обряду та проголошує його як звичайний – *ordinaria*. Від тепер скорочений чин є таким, що має вживатися у повсякденній богослужбовій практиці. При цьому, повний семеричний обряд не є відмінений, але його читають рідко,

¹ Саме цей Требник пізніше не один раз буде визнаний як такий, що найбільше відповідав грекомовному Требнику Папи Венедикта XIV [23, с. 140-142].

якщо на це виникне слухна потреба [28, р. 211]¹. На початку синодального чинопослідування 1891 р. священник читає молитви та сповнює все належне для Сповіді та Причастя хворого. Далі усе слідує по схемі ПОЧ-741 та подібних йому. Є зазначено, що перед відпустом, якщо потрібно, читаються молитви за помираючих [28, р. 211-212]. Така сама структура слідує в послідуючих унійних Требниках, як ПЕР-898, ЖОВ-926 [9; 12] (мал. 3).

Може виглядати винятком із загальної тенденції Требник, виданий у Львові 1780 р., який, як говорить А. Raes, показує «*tendances régressives*». Требник дає дозвіл на сім почергових помазань та опускає із формули помазання моголянський вираз «*per istam unctionem*». Але із іншої сторони Требник також визнає скорочений обряд Оливопомазання [33, р. 382-383]².

Назагал, в латинізаційному процесі унійної Церкви А. Raes вбачає певну історичну неминучу закономірність. Унійна Церква народу була занадто малою та слабкою, щоби втримувати через усі наступні покоління вірність угодам Берестейської унії про незмінність візантійському обрядові³. Вирішальну роль та вплив зіграла близькість та культурна вищість латинського Заходу, котрий легко та швидко підбирав під себе та асимілював усе, що було культурно нижчим та слабшим [33, р. 383].

2. Реставраційні процеси ХХ ст.: повернення до містагогійного розуміння

2.1. Загальний опис

А. Raes, що поділив історію формування східнослов'янської євхологічної традиції на три періоди, ще не міг говорити про наступний літургійний виток, який розпочався декількома роками раніше від того, як він видав в ОСР свій *Le rituel Ruthène*. Як не парадоксально, але після «перемоги» довгостолітнього реформаційного руху на Львівському Соборі 1891 р., через неповні чотири десятиліття розпочинається стрімкий зворотній процес пов'язаний із літургійною діяльністю Митрополита Андрея Шептицького. Те, що це не була свого роду передсмертна агонія, а щось справжнє та кардинально нове, є зрозуміло. Про *візантійство* Митрополита Андрея Шептицького та про літургійне відновлення в УГКЦ ХХ ст. було сказано і написано багато, і тому нам не варта повторюватись [детальніше див.: 29; 18, с. 377-406; 27, р. 155-196].

Із перспективи нашого ХХІ ст. можемо відзначити, що йшлося про наступний четвертий період в історії розвитку руського обряду, пов'язаний із реставраційними процесами та поверненням до того, що було до 1720 р., а,

¹ Подібне рішення Львівського Собору 1981 р. було продиктовано відповідно до мети, для котрої він і збирався – вирішити всі питання, котрі ще не отримали своєї розв'язки від часу проведення Замойського Собору. Треба було увести канонічні постанови щодо літургійної традиції, щоб вона повністю відповідала сакраментальній схемі Тридентійського Собору [23, с. 146].

² На жаль, я зумів контактувати із даним Требником тільки через А. Raes, через що я також не подаю його в бібліографії.

³ В. Gudziak виводить причину із початкової розбіжності в поглядах післятридентійського Риму та руської ієрархії на унію [27а, р. 225-238]. Є. Іванків, аналізуючи конфлікт між двома концепціями української Церкви, бачить, що і після 1596 р. у греко-католиках не бачили повноцінних католиків, і було би кращим якнайбільше наслідувати обрядові практики латинської Церкви [17, с. 200-203].

навіть, і раніше від КИЇ-646. У реставраційних процесах літургійних реформ ХХ ст. найфеноменальнішим є те, що Андрей Шептицький позначає тенденцію літургійної віднови, яка неминуче потягала за собою певну альюнтоніацію від певних попередніх літургійних рішень та нововведень. Цим він наражає себе на сильну критику та численні скарги на свій адрес. Але, водночас, він розуміє, що не можна перебувати в архаїчній закостенілості та треба мати сміливість внести свіжий вклад в органічному розвитку богослужіння [19, с. 36-40]. Митрополит не зводить свої реформи до літургійної чистки, а шукає органічного поєднання втрачених форм із напрацюваннями та досягненнями пізніших поколінь.

У проведенні літургійних реформ великому Митрополитові сприяв Ватикан, який із своєї сторони вже на протязі більше ніж століття мав би виступати із своїм варіантом грецького Євхологіону Папи Венедикта XIV. На жаль, через численні дискусії та різноголосся Митрополит Андрей не зумів реалізувати свої реформаторські старання та принципи. І знову ж таки, діло Митрополита довершив Ватикан. Римський Апостольський Престол на протязі 40-их років ХХ ст. підготував і видав Требник, в котрому, як послідовно вважав попередньо Митрополит Андрей, потрібно було «пропустити все чуже, що ввійшло в наш обряд», але також «вірні держатися всіх приписів нашого первісного літургійного права, доповняючи всі нелегальні пропущення, а опускаючи всі нелегальні додатки» [19, с. 38; 18, с. 404-405] (див. мал. 4).

2.2. Оливопомазання в Требнику Митрополита А. Шептицького

А. Raes тільки згадує про те, що обряд Оливопомазання із ЛЬВ-925 мав би повторити ту саму змодеровану позицію, якої було дотримано у Львівському Требнику 1780 р. [33, р. 382-383]. Тобто ЛЬВ-925 повертає до забороненої практики семи почергових помазань, але й також допускає скорочений чин. По структурі та рубриках повний чин, який А. Шептицький називає Чинъ Тѣлныя Благословѣнія [10], наслідуює ТРЕ-646¹.

Для ширшого ознайомлення із літургійною стороною Оливопомазання у ЛЬВ-925 можна взяти до рук недавню працю єпископа Гліба Лончини *Требник Митрополита Андрея Шептицького (Львів, 1925-1926). Спроба літургійної віднови*. Але щоб не повторюватися, ми звернемося тільки до тих деяких сторін цього дослідження, які б могли пролити світло на богослов'я нашого чинопослідування.

А. Шептицький зберігає скорочену могилянську формулу «Отче святий». Із цього приводу є вартою уваги богословсько-літургійна інтерпретація преосвященного Г. Лончини:

¹ Є тут і свої особливості. «Молитву елея» читає перший священик без виразної згадки участі в ній інших ієреїв. Після кожної пісні канону співається катавасія «Підніми із хвороби». Після третьої і шостої пісень канону – Мала екстенія із кінцевим виголосом священика «Бо твоя є влада». На шостій пісні канону – змінені стихирі: «Поклавши на тебе свої уповання» - замість «Твоїми словами»; «Як плодовита маслина» - замість «Явилася ти в божественному храмі». У дев'ятій пісні іншими є стихирі на *Слава* - «Трисиятельное твое», і на І нині - «Ти що породила лікаря усіх». Помазувані частини тіла – очі, вуха, ніздрі, уста, руки, груди, ноги.

«Ця молитва має різні варіанти. Грецький текст (напр., ГОАР, РИМ-954), а за ним і російська синодальна традиція (напр., МОС-906) не подають слів «помазаніємъ симъ», а між заступниками (після згадки про Богородицю) наводять цілу серію імен святих. Уперше слова «помазаніємъ симъ» з'являються у Требнику КИЇ-646. Цими додатковими словами підсилено вагу молитви «Отче святыї...» як форми цього таїнства. У своєму вступі до чину Єлеосвячення Петро Могила написав, що священникові слід почати помазувати хворого під час промовляння слів: «исцѣли помазаніємъ симъ раба твоего». Деякі раніш друковані руські Требники, однак, подають цілком іншу молитву на кожне із семи помазань: «Помощь наша в имя Господне...» та «Оуслышитъ тя Господь въ день печали твоея...» Але Могила гостро засуджує Требники, які подають цю формулу. Щоправда, Могила також подає цей вірш (Пс. 19,2) у службі, але щойно після помазання, коли велить ієреєві благословити хворого» [19, с. 132].

У сімох помазаннях не потрібно вбачати надуживання матерією та формою, як це виявилось в рубриках післязамойських Требників, котрі обмежилися тільки до одного кінцевого помазання. Не потрібно думати, що «оскільки формою таїнства є молитва й помазання хворого освяченим елеєм, то щоб не складалося враження, що недужий одержує елеопомазання сім разів, його слід помазувати тільки раз». Не можна штучно застосовувати латинське богослов'я до пояснення візантійського богослужіння [19, с. 133].

Подібне протиріччя і боротьбу між ментальністю індивідуалістично-юридичною та еклезіально-містагогійною можна побачити і в кінцевих змінах повного чину ЛЬВ-925 [10]. З одного боку, тут наводиться розгрішальна молитва із Євангелієм над головою каятника, яку деякі унійні Требники в дусі схоластичного богослов'я опустили, вважаючи її за надуживання формою таїнства. А із другого боку, подібно до КИЇ-646, тут обминають рубрику, де священники мали б помазувати один одного із словами «Благословеніє Господа Бога и Спаса...». Могила забороняє цю практику, бо священники є здоровими, а таїнство, натомість, є призначене для хворих¹. Із своєї сторони, А. Шептицький також згоджується із пізнішим унійним доповненням про розгрішальний відпуст, який звичайно давався у латинській традиції Оливопомазання з огляду на його розуміння, як таїнства помираючих. Подається цей чин окремо після короткої форми Соборування [10, с. 121, 125-126].

Структура та зміст скороченого Чиня ѣже подати єтѣмъ елеопомазаніємъ въ кратцѣхъ болащемъ, въ тяжкомъ недѣзѣ іщемъ

¹ Рубрики Андрея Шептицького щодо осіб, що можуть приймати Оливопомазання, на практиці є тими самими, що і ТРЕ-646. Ними можуть бути тільки хворі особи, котрим загрожує смерть, і в тому самому числі - старші люди, котрі можуть готуватися до близької смерті. Однак це правило не може стосуватися осіб, осудженим на смертну страту, ані тих, що ідуть на війну, чи готуються в морське плавання. Також діти, що не мають вживання розуму, не приступають до цього таїнства. В тій самій недузї таїнство дозволяється приймати тільки один раз, окрім випадків, коли недуга ускладниться. Якщо дозволяють обставини, то перед Оливопомазанням належить подати хворому тайни Покаяння та Євхаристії.

є такими самими як і в ПОЧ-741. Так само як і в своєму повному чині перед кінцевим відпустом у ЛЬВ-925 подається рубрику розгрішального відпусту. А рубрики щодо випадку близької наступаючої смерті не є іншими, як і в інших унійних виданнях.

2.3. Синтез Римського Требника 1945 р.

Офіційний Римський Требник 1945 р. (РИМ-945) подає повністю синтонізований із теперішнім серед східнослов'янських церков повний семеричний чин *Послѣдованіє Сѣгаго Слєа*. Натомість, не тільки не відкидає скорочений чин, але й подає свій варіант - *Чинъ Маллгѡ Слєоѡсѡщєніѡ*. Після звичайного початку можна на вибір промовити або тропар за хворих *Скѡрыйъ въ застѣплєніи*, або Пс. 50. Далі обряд слідує схему скороченої форми із КИІ-646. Але коли КИІ-646 наказує повернутися та доповнити опущені частини із повного чину, якщо хворий залишається ще живим, то РИМ-945 такого зазначення не подає. Молитва помазання «Отче святий» є без скорочування поминання святих та без вставок Петра Могили. Таким чином РИМ-945, з одного боку, повертає до могилянської структури обряду повного чину, а із другого, продовжує замойську традицію скорочення чинопослідування Оливопомазання. Але, водночас, РИМ-945 відкидає могилянську форму молитви «Отче святий», повертаючись таким чином в передмогилянський час, як і до актуальної традиції [13].

Таким чином, РИМ-945 виступає із своїми подальшими пропозиціями. За ординарний він приймає повний чин, поширений назагал серед східнослов'янських церков, але й також визнає можливість скороченого чину, чим, можна сказати, позитивно оцінює унійні спроби впродовж довгих століть.

3. Замість висновків

Говорячи про літургійно-богословські процеси після Замойського собору, стверджують, що вони почалися ще раніше, зачинаючи від Митрополита Петра Могили. Це хотів дуже доказати російський богослов на еміграції із ХХ ст. Г. Флоровський. Але тут є суттєва різниця. Петро Могила в душі полемічних спорів ХVІІ ст. звертається тому до схоластики, щоби за допомогою системи її мислення пояснити та представити світу візантійську літургійну традицію. У середині тісних контактів із латинським світом було життєво необхідним на властивому загалу культурно-ментальному рівні представляти зміст та значення східного літургійного досвіду та благочестя. Петро Могила також не боїться зважитися на вчинення самостійних кроків, повністю незалежних від нікого (наприклад, він укладає Молебні, та інші молитви) [див.: 35, s. 371-396; 36, с. 327-331; 34, р. 9-44].

Натомість, унійні літургійні реформи – це змішаний процес конформування до чужого, з одного боку, а із другого – важкий шлях до певних самостійних рішень та форм. Назагал, чи не втрачається самостійність думки та дій? Чи не відбувається відторгнення та знецінення власного на користь всього, що є чужим і не завжди властивим своєму? Якщо

для Петра Могили тридентійська барокова схоластика стала нагодою для самоствердження, то для реформ типу директив Митрополита Атанасія Шептицького та сама стала засобом культурно-літургійної асиміляції та розчинення.

Але унійна Церква у ХХ ст. вилонює із себе таку сильну пастирську постать, як Митрополит Андрей Шептицький. Легендарний український святитель не просто розпочав сліпе виправлення минулого, чи наслідував реформи трагічного типу московського Патріарха Никона із другої половини XVII ст. Його еклезіально-літургійна постава стала свого роду приготуванням до II Ватиканського Собору. Цьому можна завдячувати тому, що Митрополит зумів піднятися понад обмежені штампи індивідулістично-юридичної перцепції у богослов'ї, та слідував за її оригінальними містагогійними основами в біблійно-святоотцівській концепції таїнств Церкви. В Требнику ЛЬВ-925 можемо спостерігати вміле поєднання старого передзамойського повного чину Оливопомазання із новим скороченим унійним чином. Останній чин є дуже придатним в умовах сучасного ритму життя, а особливо – лікарень, Хоспісів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Літургійні джерела

1. КИІ-646 = ЄУХОЛОГІОНЪ ѡбо МОЛИТВОСЛОВЪ ѡли ТРЕБНИКЪ. Їмѣѡи въ себѣ церкѡнаѡ различнаѡ Послѣдованіѡ Іерѡмъ подобающаѡ. Ѡ сѣыхъ ѡплъ прѣжде, потѡмже ѡ сѣыхъ ѡ Бѡгѡсныѡ Ѡтѣцъ ѡ различныхъ временахъ преданаѡ... Киевъ ѡхлѡс (1646).
2. СУПР-736 = ЄУХОЛОГІОНЪ сіестъ ТРЕБНИКЪ ѡзыкославѣнскій, на Три Чѡсти расположѣ: къ ѡсправленію Тѡиъ Сѣыхъ, ѡныхъ цѣеннодѣйствиѡ, ѡли Ѡбрѡдовъ Црѡбныхъ, Їздѡнъ въ Дѡврѣ Ѡспрѡлѡкоѡ ѡплѡс (1736).
3. УНІ-739 = ЄУХОЛОГІОНЪ си ѣсть ТРЕБНИКЪ ѡзыко славѣнскій, къ ѡсправленію Тѡиъ Сѣыхъ, ѡ ѡныхъ цѣеннодѣйствиѡ, ѡли Ѡбрѡдовъ црѡбныхъ. Їздѡнъ ѡ Манастири Ѡнебскоѡ... ѡплѡд (1739).
4. ПОЧ-741 = МОЛИТВОСЛОВЪ, ѡли ТРЕБНИКЪ. Їмѣѡи ѡ себѣ Црѡконаѡ различнаѡ послѣдованіѡ Іерѡмъ подобающаѡ. Їздѡнъ въ сѣѡѡ чѡдѡтѡборноѡ Ѡбѡтели Почѡевскоѡ... ѡплѡд (1741).
5. ЛЬВ-761 = ТРЕБНИКЪ ѡли МОЛИТВОСЛОВЪ. Їмѣѡи ѡ себѣ Церкѡнаѡ различнаѡ Послѣдованіѡ, ѡ сѣыхъ ѡплъ ѡ Бѡгѡсныхъ Ѡцъ, ѡ различныхъ временахъ преданіѡ... Въ Дѡврѣ ѡплѡдѡ (1761).
6. ПЕР- 844 = ЄУХОЛОГІОНЪ си ѣсть ТРЕБНИКЪ ѡзыкославѣнскій ко ѡсправленію Тѡиъ сѣыхъ ѡ ѡныхъ цѣеннодѣйствиѡ ѡли Ѡбрѡдовъ црѡбныхъ, пѣрѡѡе въ Манастирѣ Ѡнебскомъ Їнокѡвъ Ч.Ѡ.Ѡ.Ѡ. лѣѡѡ ѡ рѡждѣствѡ Хрѡтѡѡ ѡплѡдѡ, пѡслѣ въ ѡѡмже Манастири ѡ въ ѡныхъ Тѡпогрѡфіѡхъ многокрѡтнѡ ѡздѡнъ, новѡѡже напѣчатѡнъ въ Переѡышлѡ... ѡлѡдѡ (1844).

7. ЛЬВ-873 = ЄУХОЛОГІОНЪ илї ТРЕБНИКЪ и мѣай въ себѣ чїны свѣтѣхъ Тайнъ, благословенїй, ѡбщєненїй и ѿныхъ моленїй церковныхъ на различниа потребы вѣрныхъ, во оупотребленїе Свѣщеннослужїтелємъ изданъ, въ Львовѣ 1873.

8. ПЕР-876 = ЄУХОЛОГІОНЪ ии єсть ТРЕБНИКЪ къ строенїю сѣихъ Таинъ и ѿныхъ цїеннодѣйствїй илї Обрядовъ црковныхъ, испрѣвленъ и ввторїчно изданъ... въ Перемышлї, часть перваѧ ꙗѡѡъ, часть втораѧ ꙗѡѡъ (1876-1877).

9. ПЕР-898 = ПОДРУЧНИКЪ содержѧцїи нѣжданїйшлѧ послѣдованїѧ ТРЕБНИКѧ испрѣвленъ же въ различнихъ мѣстѣхъ по рѣшенїемъ Собора Львовскаго, Перемышль 1898.

10. ЛЬВ-925 = ЄУХОЛОГІОНЪ илї Требникъ содержѧй въ себѣ чїны сѣихъ Тайнъ, блгословенїй, ѡбщєненїй и ѿныхъ различнихъ трєвъ и моленїй церковныхъ по чїнѣ востѡчномѣ сѣиѧ Хрїтѡвы Церкве, составленъ по болїи ѡбластнаго Собора бывшаго въ Львовѣ градѣ в лѣто ꙗѡѡѧ, Изданъ въ Львовѣ въ лѣто ѡ Ржїтвѧ Хрїтѡва ꙗѡѡъ – часть втораѧ (1925-1926).

11. ВАР-925 = ТРЕБНИКЪ, Варшѧва ꙗѡѡѣ (1925).

12. ЖОВ-926 = ЄУХОЛОГІОНЪ илї ТРЕБНИКЪ и мѣай въ себѣ чїны свѣтѣхъ Тайнъ, благословенїй, ѡбщєненїй и ѿныхъ моленїй церковныхъ на различниа потребы вѣрныхъ, во оупотребленїе Свѣщеннослужїтелємъ изданъ... въ Жѡвкѡвѣ ꙗѡѡъ (1926).

13. РИМ-945 = ТРЕБНИКЪ. Часть перваѧ, Римъ ꙗѡѡѣ (1945).

14. КИЇ-998 = ТРЕБНИКЪ в двѣхъ частѧхъ, Київ 1998..

15. ЛЬВ-001 = ТРЕБНИК, Львїв 2001.

16. КИЇ-006 = ТРЕБНИК в двѡхъ частинахъ, Київ 2006.

Лїтература

17. Иванкїв Є. Український христїянський Схїд: вибранї статтї, помїщенї у «Церковному вїснику», двотижневику Парафїї св. Володимира і Ольги в Чїкаго / Є. Иванкїв. – Чикаго: [б. в.], 1992. – 245 с.

18. Королевський К. Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944) / Кирило Королевський; пер. з фр. Я. Кравець. – Львїв: Свїчадо: 2014. – 512 с.

19. Лончина Г. Требник Митрополита Андрея Шептицького (Львїв, 1925–1926). Спрѡба лїтургїйної вїднови. – Львїв: Видавництво УКУ, 2014. – 292 с.

20. Лось В. Святї Тайни як таїнство спїв причастя / о. Василь Лось // Науковий вїсник Івано-Франкївського богословського унїверситету УГКЦ «Добрий пастир»: збїрник наукових праць / Гол. ред. Р.А. Горбань. – Вип. 5. Богослов'я. – Івано-Франкївськ: Івано-Франкївський богословський ун-т, 2014. – С. 117-130.

21. Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росїї. Документи і матеріали. 1899–1917 (Кн. 1) / упорядкув. Ю. Аввакумов, О. Гайова ; ред. Ю. Аввакумов; Постуляцїя для справи беатифїкацїї і канонїзацїї слуги Божого Андрея Шептицького, Інститут історїї церкви Українського католицького ун-ту. – Рим – Львїв: Вид-во Українського католицького ун-ту, 2004. – XLIX+924 с.

22. Новаковський П. Лїтургїйна проблематика в мїжконфесїйній полемїцї пїсля Берестейської унїї (1596-1720) / Пшемислав Новаковський; Український лїтургїйний центр. – Львїв: Свїчадо, 2005. – 252 с. – (Джерелознавчї дослідженнѧ ; т. 2).

23. Рим і обрядово-лїтургїйнї дискусїї у Патрїаршїй Київськїй Вселенськїй Церквї мїж двома свїтовими вїйнами: З Архїву Отцїв Василїан у Римї. Збїрка спостережень та

дискусій, зібрана та передана до Східної Конгрегації о. Кирилом Королевським / Архівальну працю переписав і переложив французькі та латинські тексти і приготував до друку: о. др. Д. Блажейовський; Італійський текст переложив: о. Р. Тереховський. – Львів, 2002. – 326 с.

24. Хойнацкий А. Обозрение униатских богослужебных книг // Христианские Чтения. – 1865. – № 1. – С. 572-605.

25. Шмеман А. За життя світу: Таїнства і православ'я / Александр Шмеман; перекл. Романа Скакуна, ред. і передмова Петра Галади. – Львів: Видавництво УКУ, 2009. – 211 с. + фотододаток 8 с. – (Серія «Класики сучасного богослов'я»).

26. Andronikof C. Des mystères sacramentels / Constantin Andronikof. – Paris: Cerf, 1998. – 380 p.

27. Babiak A. Le Metropolitte Andre Cheptytskyi et les Synodes de 1940 à 1944: couronnement d'une oeuvre pastorale au service de Dieu et du peuple ukrainien / A. Babiak; pref. H. Bourgeois; Universite Catholique de Lyon. Faculte de theologie. – Lyon; Lviv: Imprimerie des moines Basiliens «Missioner», 1999. – 794 p.

27. Gudziak B. A. Crisis and Reform: The Kyivan Metropolitanate, the Patriarchate of Constantinople and the Genesis of the Union of Brest. – Cambridge, MA: Ukrainian Research Institute, Harvard University, 1998. – XVIII+489 pp.

28. De Meester P. Studi sui sacramenti amministrati secondo il rito bizantino : Storia, disciplina, riti abbreviati, questioni connesse / Placido De Meester. – Roma: Ed. Liturgiche, 1947. – 298 p.

29. Moizeš M. Il movimento liturgico nelle Chiese bizantine. Analisi di alcune tendenze di riforma nel XX sec. / M. Moizeš. – Roma, 2005.

30. Nowakowski P. Problematyka liturgiczna w międzywyznaniowej polemice po Unii Brzeskiej (1596–1720) / Przemysław Nowakowski. – Kraków 2004. – 304 s.;

31. Pott T. Byzantine Liturgical Reform: A Study of Liturgical Change in the Byzantine Tradition / Thomas Pott, Translated by Paul Meyendorff; Book 2 of the Orthodox Liturgy Series. – New York: St Vladimir's Seminary Press, 2010. – 293 p.

32. Pott T. La réforme liturgique byzantine. Étude du phénomène de l'évolution non-spontanée de la liturgie byzantine. – Roma 2000.

33. Raes A. Le rituel Ruthène depuis l'Union de Brest / A. Raes // Orientalia Christiana Periodica. – Rome, 1935. – vol. 1. – no. 3-4. – pp. 351-392.

34. Ševčenko I. The Many Worlds of Peter Mohyla // Harvard Ukrainian Studies. – Vol. 8. – No. 1/2: The Kiev Mohyla Academy: Commemorating the 350th Anniversary of its Founding (1632). – June 1984. – pp. 9-44.

35. Von Suttner E.C. Die Krankensalbung // Ephemerides Liturgicae. – 1975. – № 89. – S. 371-396.

36. Von Suttner E.C. Petr Mogila als Wegbereiter der Moderne // Münchener Theologische Zeitschrift. – 1994. – Bd. 45. – № 3. – S. 327-331. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mthz.ub.lmu.de/index.php/MThZ/article/view/3802/4476>.

ДОДАТОК

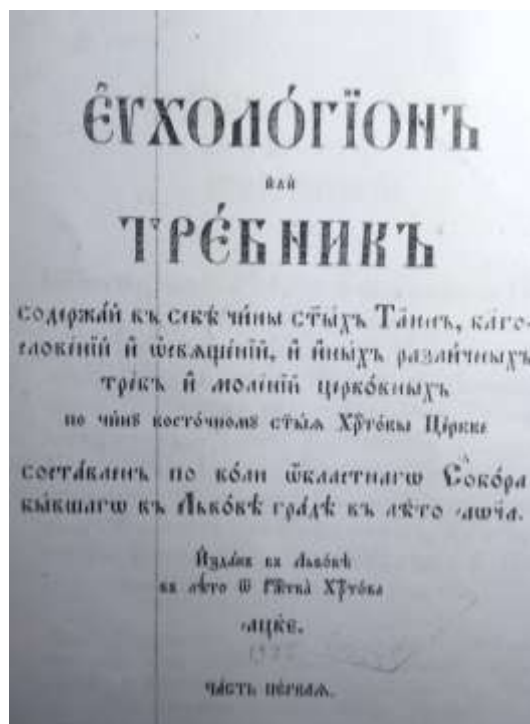
Мал. 1.

Мал. 2.

Мал. 3.

Мал. 4.

priest Vasyl Rak

**ANOINTING – ON THE WAY TO LITURGICAL
AND BOGOSLOV SYNTHESIS**

The article highlights the liturgical and theological development of the order of the anointing in the period from the Zamosc Cathedral in 1720 to the time of the liturgical reforms of Metropolitan Andrei Sheptytskyi in the first half of the 20th century. This is a dual process of formation of the practice of the sacrament of anointing in two opposite directions, as the struggle between scholastic-legal and ecclesiastical-mystagogy ideologies. As a result, the synthesis of the liturgical compromises LV-925 and RYM-945 was achieved. The article is approaching the characteristics of the reforms of the UGCC, which took place in the conditions of its cultural and religious position between East and West.

Key words: Anointing, Prayer book, Trebnik (Missal), mystagogical perception, Zamosc synod, Metropolitan Andrey Sheptytsky.